

վում են հաւասարապէս: «Մշակի» վերջին ցուցակներէն պարզ կերպով փոքրիկ հայ խումբի ինչ աստիճան ազգասէր լինելն և թէ ինչ եռանդով է օգնել ազգի կաթողութիւններին: Փոթի մէջ առանձին ժողովարան, գրատուն կամ բերքիտակ չը կայ, միայն հարկաւոր ժամանակ ժողովն լինում է քահանայի տանը, իսկ լրագիրներ կարդալու համար դպրոցներուն: Վերջին ժամանակներս Գիւրգենի վրայ կամ ուրիշ տեղերէն ազգային հայ ընտանիքներ են անցնում փոթիով դէպի Փիֆլիս, որոնք իրանց բոլոր անցքերը պատմելուց յետոյ օժանդակութիւն են ստանում ժողովրդից փողով և հազուադէպ Նորեւմուտ մէկ ամբողջ ազգային ընտանիք բաղկացած երեք հոգուց փոթի եկած էին Հայաստանից իրանց համար ապահով տեղ փնտռելու: Այս փոթի ղեկավարները այդ ընտանիքն ընդունեց իրան հովանաւորութեան տակ նշանակելով ամիսը 10 ռուբլի փողով, գետին, բնակելու համար տուն, ցանեւու համար զանազան սերմեր և գործիք գետին փորելու, որից եկած օգուտներն կրկին կը մնան յօգուտ հայ ազգային ընտանիքի: Փոթիի հայ երիտասարդները իրանց կողմանէ պարոն Ղաւարեանին մեծ շնորհակալութիւն են նշելով: Կեցցեն այդպիսի ազգասէրները: Վերջացնում եմ նամակս այս մէկ քանի խօսքերովս: Թող միւս քաղաքի հայ ընտանիքներն էլ օրինակ վեր առնեն փոթիի փոքր խմբից, թող յետ չը մնանք ուրիշ ազգերից:

Ղաղար Տէր-Ղաղարեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Տպելով «Մշակի» ներկայ համարում փոթիից գրած նամակը, հարկաւոր ենք համարում յայտնել որ փոթիի թղթակցից վաղարշապատցի Ղաղար Տէր-Ղաղարեանցը չէ, այլ դա մի բոլորովին ուրիշ անձն է: Պարտքը ինքն ինքնուրու է մեզ յայտնել որ նա վաղարշապատցի Ղաղար Տէր-Ղաղարեանցը չէ, այլ նա զարաբագրի է, և բնակվում է սովորաբար փոթիում:

Անցեալ 1880 թւին յունվարի 15-ին «Մշակը» ունէր 550 բաժանորդ, իսկ այս ամսի յունվարի 15-ին մենք արդէն ունենք 800 բաժանորդ, ուրեմն 250 աւելի, քան թէ անցեալ տարի: Բաժանորդների այդ տեսակ մեծ թիւ յունվարի կէսին մենք երբեք ունեցած չենք:

Մեզ գրում են խալիպի պիւնճաւանքից (մաղանից), որ գտնվում է Սանահից 5 վերստ հեռավորութեամբ, թէ յունվարի 7-ին, գիշերով, աւազակները մտել են յոյն տիկին Սօփիա Մաքրոպեանցի տուն, տիկին Սօփիային սպանել են զայնոյով (խանջով), կտրել են որովայնը և թափել են աղիքները, իսկ ծառային և աղախնուն մորթել են: Չարագործները դեռ ևս անյայտ են: Յոյները պատմում են որ բաւական մեծ քանակութեամբ արծաթեղէն են տարել չարագործները:

Լօռու գաւառի Աթորի գիւղից մեզ հաղորդում են որ յունվարի 2-ին Սարգիս Ունանեանց, որ նոյն գիւղի տանուտէր էր, նաւթով այրվեց և վախճանվեցաւ:

«Մշակի» խմբագիրը շնորհակալութիւն է յայտնում այն բոլոր անձինքներին, որոնք այս օրերս թէ հեռագիրներով և թէ մասնաւոր նամակներով բարեհաճել են շնորհաւորել «Մշակի» տասնեւերորդ չրջանի սկսվելը և աջակցութիւն են ցանկացել մեր լրագրին:

Մեզ հաղորդում են ՇՈՒՇՈՒՅ, որ այդ քաղաքում մի երիտասարդ, որ աւարտել է իր ուսումը Եւրոպայի ճեմարանում, գիտաւորութիւն ունի հրատարակել մի ամսագիր (Գործ) անուանով:

ՇՈՒՇԱՎԵՐԻՅ մեզ գրում են: «Մեր գիւղի պրիստավ պ. Մամիկոնեանը աշխատում է մոռցնել ժողովրդի մէջ ինքնաճանաչութիւն, ինքնաօգնութիւն և պարտաճանաչութիւն: Նա ժամանակ առ ժամանակ հաւաքում է գիւղի նշանաւոր քնակիչներին, յորդորում է նրանց որ զբաղւոյն պահեն, բացատրում է նրանց ուսման անհրաժեշտութիւնը, մի և նոյն ժամանակ քաջաւերում է գիւղացիներին, խոստանալով, որ միշտ կօգնէ նրանց իր կարողութեան չափ նրանց ա-

մեն մի օգուտէս ձեռնարկութեան մէջ: Չմեղւայ պարտաւ ամիսներում շատ գործ լինելով, նա խնդրում է ժողովրդից օգնականներ տալ իրան, որպէս զի հայի ամբարներ իրագործի դիւր մէջ: Մամիկոնեանը խոստանում է փողոցները գծագրել տալ և ժողովրդի օգնութեամբ դարձնան սկսվելուն պէս նոր դպրոցի շինութեանը ձեռնամուխ լինել: Մի ամիս կը լինի որ մեր գիւղից հեռացաւ երկրաչափ Ուշիարով, որ իր գործունէութեամբ մի տխուր յիշատակ է թողել գիւղացիների վրա: Ոչ ոք չէ ամիստուժ նրա հեռանալու մասին:»

ՍՂՆԱԽԻՅ մեզ գրում են, որ նորեւմուտ Նուրիան գիւղում վախճանվել է մի մարդ: Հանգուցեալի ազգականները չը կամենալով որ գիւղի քահանայ տէր Սարգիս Տէր-Անտոնեանը, որ սիրված էր գիւղում, թաղման կարգը կատարի, խնդրում են կոնսիստորիին որ ուրիշ քահանայ նշանակի թաղման կարգը կատարելու: Բայց կոնսիստորիան մերժում է. այն ժամանակ գիւղի ժողովուրդը թաղում է հանգուցեալին առանց քահանայի: Երբ արդէն ննջեցաւ թաղած է լինում, այն ժամանակ կոնսիստորիան հրամայում է Սղնախի գործակալ քահանային թաղման կարգը կատարելու:

Հաւաքարի ուսումնարանների մասին շատ քիչ են գրում, նրանց մասին շատ քիչ էլ հոգում են: Նրանց մասին չէ հոգում, մինչև անգամ թեմական վերապատուելը, որ չը գիտէ թէ Հաւաքարի ամեն ծակ ու ծովում դպրոցներ կան, թէ չէ շատ անբարեկարգ: Եթէ պ. Գ. Բարխուդարեանը միջոց և ժամանակ չուզի վերահանել այդ բոլոր դպրոցների վրա, ինչի չէ դիմում նոյն իսկ Հաւաքարում ապրող մի քանի երիտասարդներին և չէ խնդրում նրանց իրանց օգնելու, իր օգնականների պէս վերահսկելու այդ կորած, մոլորված դպրոցների վրա: Մենք կը ցոյց տանք երկու երիտասարդների վրա, որոնք մեր կարծիքով կարող էին յանձն առնել այդ աշխատանքը և մեծ օգուտ տալ Հաւաքարի ուսման գործին: Գրանք են պ. պ. Թէմուրազեանց և Գուլակեանց, որոնք Ներսիսեան դպրոցում են աւարտել իրանց ուսումը և վաղուց է պարաւորում են ուսուցչութեամբ, ուրեմն բաւական փորձառու ժողովրդական մանկավարժներ կարող են համարվել:

Կախէթի ԿՈՒԼԱՇ գիւղից մեզ գրում են: «Այդ գիւղը բաղկացած է 120 տուն վրացի բնակիչներից, որոնք բոլորն էլ Միքէլ և Մեծ իշխանական տոհմին են պատկանում, թէև բոլորն էլ գիւղացիներ են, և 200 տուն հրէաներից: Նրկու ամիս սրանից առաջ փոխարքայի օգնական իշխան Մէլիքով եկաւ այդ գիւղը: Իրան ի հարկէ շատ փառաւոր կերպով ընդունեցին և ճաշ տուցին: Իշխանը ամենքի հետ վրայերէն էր խօսում: Թող բարձրաստիճան հայերը օրինակ առնեն իշխան Մելիքովից, որ չէ արհամարում իր մայրենի լեզուն, այն ինչ հայերի մեծ մասը հէնց որ բարձր աստիճանների են հասնում, ըսկսում են արհամարհել իրանց մայրենի լեզուն:»

Մեզ գրում են ԳՈՒՌՆՈՒԿ գիւղից հետեւալը: Գուրնուկ գիւղը գտնվում է Թիֆլիսից հարաւ արեւելան կողմը, 40 վերստի չափ հեռավորութեամբ, Ալեքեթ կոչված գետի վրա: Գիւղը ունի 70 տուն բնակիչ, որոնցից 10 տուն յոյներ են, բոլորն էլ քարտաշներ, 4 տուն հայախօս վրացիք և 56 տուն հայ-լուսաւորչականներ, որոնք, առանց բացառութեան, պարագում են երկրագործութեանը: Գիւղը ունի երկու քարաշէն եկեղեցի, մինը հայոց, միւսը վրաց, բայց չունի ոչ մի դպրոց: Գուրնուկը պատկանում է Ալեքսանդր և Թովաննէս Կամարական-Շահաղիգեաններին, որոնք ստանում են գիւղացիներից բաժնւ կոչված հարկը տարեկան 5000 պուլ, մեծ մասամբ ցորեն, իսկ փոքր քանակութեամբ գարի, որ տարեկան մօտ 10,000 ռուբլ է անում, առանց հաշուել իրանց ալգիների, երկու ջրացիների և քարահանների արդիւնքները: Չը նայելով այս ահագին արդիւնքին, որ պ. պ. Կամարականները ստանում են, նրանք չեն էլ մտածում ժողովրդին մի որ և է լաւութիւն անելու, որտեղ գիւղացիների զաւակները կրթութիւն ըստանային: Սրանից մի քանի տարի առաջ Թովսէփ Արարտեանը, գալով Գուրնուկ, զանազան խոստումներ անելով գիւղացիներին, յորդորում է նրանց որ համաձայնութիւն տան անհաշիւ փողով:

է նրանց որ համաձայնութիւն տան նրան քահանայ ձեռնադրելու: Նա խոստանում է ի միջի այլոց միշտ Գուրնուկի մէջ ապրելու: Բայց երբ նրան աջողութիւն է ձեռնադրվել, նա ոչ ինքն է գալիս մեր գիւղը, ոչ էլ իր ընտանիքն է տեղափոխում մեզ մօտ, և ահա քանի մի տարի է ապրում է Շահաղիգեան գիւղում, ժամանակ առ ժամանակ երկալով միայն Գուրնուկի մէջ: Այդպիսով մենք մնում ենք տարիներով առանց քահանայի:»

ԳԱՆՁԱԿԻՅ մեզ գրում են, որ այդ քաղաքի հայոց դպրոցները շատ անմիթթար դրութեան մէջ են, չնորսով անընդունակ տեսուչների, անփորձ վարժպետների և վերին աստիճանի անհոգ և իրանց պարտքը չը ճանաչող հոգաբարձուների: Նամակագիրը առաջարկում է որ ժողովուրդը իր իրաւունքները ճանաչի, հսկելով հոգաբարձուների անասնձ գործունէութեան, նրանց յանցաւոր կամայականութեան վրա և ուրիշ կողմից չը խնայի միջոցներ լաւ տեսուչ և օրինաւոր ուսուցիչներ բերել տալու համար:

ԵՐԵՒԱՆԻՅ Յովսէփ աւագ քահանայ Մէլեանց խնդրում է մեզ տպել հետեւալ նկատողութիւնը: Նորայրի նամակի առիթով, որ տպված էր «Մշակի» անցեալ տարվայ 214 համարում: «Նորայրը ասում է իբր ևս Գայեանեան դպրոցում 20 դաս ունենալով, 30 դաս էլ ունենալու եմ արժեքի դպրոցում, այն ինչ յայտնի է, որ արքունի դպրոցում կրօնի և հայոց լեզուի դասերը բոլորը միասին 20-ից աւելի չեն: Իսկ Գայեանեան դպրոցում են ունենւմ ընդամենը 4 դաս և ոչ թէ 20 դաս: Յաւում եմ, որ գտնվում են անհատներ, որոնք մոլեբեցնում են խմբագրութիւնը այլ և այլ խնդիրների մասին գրելով, յափշտակվելով անձնական տեսլութեամբ դէպի այս կամ այն անձը:»

ՎԼԱԴԻԿԱՎԿԱՍԻ մեր թղթակցից դարձնում է թէ Եւրոպայի և թէ մասնաւոր Նորին Վեհափառութեան ուշադրութիւնը այն հանգամանքի վրա, որ Վլադիկավասի հայ հասարակութիւնը զուրկ է մի կրթեալ հայ-լուսաւորչական քահանայից: Երբ, հարցնում է թղթակցից, վերջ կը դրվի տգէտ և մոլի տիրացունքի քահանայ ձեռնադրվելուն: Գեկտեմբեր ամսի սկզբներում Աստրախանի վիճակի բոլոր եկեղեցիներում կարդացվեցաւ Սինոդի չրջաբերականը, որով արգելվում է վիճակաւոր առաջնորդին ձեռնադրել քահանայ որ և է անձն, որ չէ աւարտել իր ուսումը մի բարձրագոյն կամ միջնակարգ դպրոցում, օրինակ ձեռնարանում կամ Ներսիսեան դպրոցում: Չէ անցնում մի շարաթ,— և յանկարծ Եւրոպայից հեռագրով հրամայում են Աստրախանի առաջնորդին ձեռնադրել քահանայ Վլադիկավասի մի տիրացուն, որ ոչ թէ միայն ոչ մի տեղ ուսում չէ աւարտել, այլ առհասարակ ոչ մի տեղ ուսում չէ առել և կատարեալ տրգէտ, անգրագէտ մի անձնաւորութիւն է:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՆ

ԱՆԳԼԻԱՎԱՆ ԹԱԳՈՒՆՈՒ ԳԱՀԱՎԱՆ ՃԱՌԸ

Պարլամենտը բացվելու ժամանակ կարգացվեցաւ անգլիական թագուհու հետեւեալ գահահան ճառը:

Լօրբեր և պարոններ, ես հրաւիրեցի ձեզ ժամանակից առաջ ձեր աշխատանքները սկսելու համար, ի նկատի ունենալով օրակարգ նշանաւոր հարցերը, որոնք անյայտ պէտք է քննվեն: Իմ յարաբերութիւնները օտար պետութիւնների հետ բարեկամական են: Չեմ օգործական հարցը լուծվեցաւ և թէպէտ Բելիլին գաշնագրի մի քանի նշանաւոր կէտերը անկատար են մնացած, բայց ես նրանց վրա առանձին ուշադրութիւն եմ դարձնում:

Տրանսվալի մէջ ծագած ապստամբութիւնը ստիպեց ինձ եռանդոտ միջոցներ գործադրել և յետագեղ այն նախագիծները, որոնց նպատակն էր արտօնութիւններ տալ գաղթականներին: Ես շատ ուրախ կը լինեմ, եթէ ապստամբութիւնը դադարի բարեկամական միջոցներով:

Խօսելով անգլիական պատերազմի մասին, թագուհին նկատում է, որ նա վերջացած է, որ գործերը յիտ են կանչված: Հնդկաստան և որ նրանց մի բաժինը միայն ժամանակաւորապէս դրաւում է Լանդաւ հարը:

Երանդիայի մասին ճառի մէջ ասված է, որ այս տարի կալուածական յանցանքների թիւը համեմատաբար մեծացել է և որ անձնական ապահովութիւնը պաշտպանելու համար կարելի եղած տնօրինութիւնները արված են: Ճառը նկատում է, որ թագուհու իրաւունքները բաւականացուցիչ չեն կարգը պահպանելու, օրէնքը յարգել տալու և բնակիչների գոյքը և անձնական ազատութիւնը պաշտպանելու համար: Այդ իրաւունքները ստանալուց յետոյ թագուհին նոր օրէնքներ կը պահանջէ Երանդիայի մէջ եղած անբաւականութեան առաջն առնելու և նրա օրէնքութիւնը բարեփոխելու համար:

Թէպէտ 1870 թուականի կալուածական օրէնքը նպաստեց իրլանդացի ֆերմերների բարօրութեանը, բայց նա բաւականացուցիչ չէ և հարկաւոր է նրան լրացնել և վերաքննել:

Պարլամենտին կառաջարկվի փոխել այն օրէնքը, որ թոյլ է տալիս մարմնական պատիժ գործերի և նաւատորմների մէջ ծառայողների համար:

ԱՆԳԼԻԱ

Լրագիրների մէջ կարգում ենք հետեւալ տեղեկութիւնները:

Գեկտեմբերի վերջերին անգլիական համայնքների ժողովի մէջ դեռ ևս քննվում էր անգլիական թագուհու գահահան ճառի պատրաստութիւնը: Այդ վիճաբանութիւնները սովորականից հակառակ դեռ ևս երկար ժամանակ կը տևեն և այդ վիճաբանութիւնների ժամանակ կը պարզվեն այն հարցերը, որոնք պէտք է քննվեն անգլիական պարլամենտի մէջ: Վլադստօնին հայոց առաջարկվեցաւ, թէ արդեօք նրան յայտնի են Զուհաստանի և Թիւրքիայի վտանգաւոր յարաբերութիւնները: Մինիստրութեան նախագահի պատասխանը նշանաւոր է նրանով, որ նա սպացուցանում է, թէ պետութիւնների մէջ դեռ ևս համաձայնութիւն չէ կայացել յոյն-թիւրքական վեճը խաղաղ ճանապարհով լուծելու մասին: Այդպիսով հաստատվում է պետութիւնների մէջ եղած անհամաձայնութիւնների մասին տարածված լուրերը և այդ անհամաձայնութիւնների պատճառը այն է, որ Անգլիան անիրաւացի է համարում Ֆրանսիական կառավարութեան առաջարկութիւնը գիշտեմների մասին Զուհաստանի կողմից: Այնու ամենայնիւ Վլադստօն յոյս ունի, որ գործը կարող է խաղաղութեամբ վերջանալ:

Չը նայելով, որ յոյն-թիւրքական խնդիրը բաւական նշանաւոր է, այնու ամենայնիւ նա երկրորդական դիրք է բռնում իրլանդական հարցի պատճառով, որ նոյնպէս պարլամենտի վիճաբանութիւնների առարկայ է դարձել: Պարլամենտի անդամներից մէկը, համակրելով կալուածական այն օրինազծին, որ Վլադստօն մտադիր է առաջարկել, առաջարկեց այդ օրինազծի քննութեանը չը սպասել և հիմիւց մի մասնաժողով ընտրել, որ նշանակէ կալուածական հարկերի քանակութիւնը: Նա պնդում էր, որ այդպիսի կարգադրութիւնը միջոց կը տար կառավարութեանը չը դիմել ստիպողական և արտաքոյ կարգի միջոցներին: Փաստերով ապացուցվեցաւ, թէ քանի որ Երանդիայի մէջ ոչ ոք ունեն սովոր-